

Зуляк Іван Степанович — доктор історичних наук, професор Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Зуляк Галина Ярославівна — учитель української мови і літератури Тернопільської Української гімназії імені Івана Франка

ВЗАЄМИНИ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА ЗІ СВОЇМИ ДІТЬМИ: КРИЗЬ ПРИЗМУ ЕПІСТОЛЯРНЮ

Серед багатьох визначних постатей української історії, культури і етнографії кінця XIX – другої половини 20-х рр. XX ст., тих, хто самовіддано працював на благо національної справи, виділяється неординарна особистість Володимира Михайловича Гнатюка — визначного українського вченого, етнографа, фольклориста, мовознавця, літературознавця, мистецтвознавця, перекладача та громадського діяча, організатора вітчизняної науки, довголітнього члена і вченого секретаря НТШ, член-кореспондента Петербурзької АН (1902 р.), члена Чеського наукового товариства (1905 р.), Празької та Віденської АН, академіка ВУАН (1924 р.), редактора видань НТШ («Етнографічного збірника» і «Матеріалів для української етнології») й «Літературно-Наукового Вісника», директора «Української видавничої спілки» [1, с. 4].

Володимир Михайлович прожив багате й плідне наукове і видавниче життя, насичене тріумфальними злетами і несподівано прикрими спадами. Людська природа наділила його високими моральними рисами, серед яких виокремлюється дар спілкування з близькими і рідними людьми, науковцями, що знайшло належне місце в епістолярній спадщині В. Гнатюка [1, с. 4].

Окреслена нами проблематика є новою у вивченні досліджуваної теми, оскільки на сьогодні вона практично не вивчалася науковцями. Власне це й складає наукову новизну питання взаємин В. Гнатюка зі своїми дітьми — кризь призму епістолярню. Його епістолярна спадщина є важливою складовою вивчення не лише наукової і видавничої праці, а й взаємин із дружиною, дітьми, побутових умов життя академіка тощо [1, с. 5].

Історіографія праць досліджуваної проблеми фактично обмежується науковим доробком професора Миколи Мушинки [6, с. 16–19; 7,

с. 4], кореспондента газети «Дзеркало тижня» Романа Якеля [8, с. 87–89]. Варто зауважити, що у зазначених авторів в основному йдеться про долю дітей і нащадків В. Гнатюка вже після його смерті, а не їхні взаємини з батьком за його життя. Деякі факти, пов'язані зі взаєминами Володимира Михайловича з дітьми, аналізував Іван Зуляк [3, с. 26–30].

Основу джерельної бази складають матеріали Державного архіву Тернопільської області (далі — Держархів Тернопільської обл.) — фонд Р-3443 «Гнатюк Володимир Михайлович» [6]; видання «Володимир Гнатюк. З епістолярної спадщини» [1].

Варто віддати належне тим особам, завдяки яким епістолярна спадщина В. Гнатюка потрапила на зберігання до Держархіву Тернопільської обл. Введені до наукового вжитку архівні матеріали потрапили на зберігання до архіву завдяки плідній співпраці відомого дослідника творчості В. Гнатюка — доктора філологічних наук, професора, академіка НАН України, голови Асоціації українців Словаччини та НТШ у Словаччині М. Мушинки (дані на 2011 р. — примітка авторів) і Богдана Хаварівського, колишнього директора цього архіву [1, с. 5].

Власне М. Мушинка у статті «Володимир Гнатюк у моєму житті» [5, с. 14] писав про те, що він отримав «залишки архіву» [5, с. 14] від Лоли Годерсман, дочки Ірини Гнатюк (Косаренко-Косаревич), племінниці Олександри Гнатюк, дочки Володимира Михайловича, яка на той час мешкала в Парижі. Як повідомляв М. Мушинка, Олександра основну частину свого особистого архіву в стані душевної депресії знищила [5, с. 14]. Фактично від Л. Годерсман М. Мушинка отримав 180 листів, які й передав на зберігання до Держархіву Тернопільської обл. [5, с. 15].

Загалом листи до В. Гнатюка і власне його листи, що зберігаються у Держархіві Тернопільської обл. (фонд Р-3443 «Гнатюк Володимир Михайлович»), хронологічно охоплюють період з 10 грудня 1899 р. — по 7 березня 1928 р., нараховують 187 листів, з них 1 лист З. Тановського (Танавського) до В. Гнатюка від 10 грудня 1899 р.; 1 лист Шаріяна до В. Гнатюка від 24 травня 1921 р.; 9 фотокопій листів В. Гнатюка до М. Сумцова, що охоплюють період 5 січня 1899 р. — 19 вересня 1913 р.; 176 листів-оригіналів В. Гнатюка та його дружини до дітей, написаних упродовж 10 лютого 1919 р. — 7 березня

1928 р. (деякі з них дружина академіка писала до дітей після його смерті) [1, с. 5].

Варто наголосити на тому, що не усіх осіб, про яких йдеться у листах, ідентифіковано. Це викликано передусім тим, що їх імена і прізвища подаються у скороченому варіанті, що не дає змоги на сьогодні певним чином це питання дослідити. Власне автори й не ставили собі такої мети, позаяк родина Гнатюків мала доволі широке коло осіб, з якими підтримували дружні стосунки, імена і прізвища яких між собою вони подавали у їм зрозумілій манері [1, с. 6].

Власне нас цікавитимуть не усі 176 листів-оригіналів [1, с. 26–226; 4], а лише ті, які написані Володимиром Михайловичем до своїх дітей, або ж ними до батька. Зміст і характер листування тісно пов'язані з біографією В. Гнатюка, родинних обов'язків і переживань за долю своїх дітей тощо. Аналіз листів свідчить про те, що В. Гнатюк дуже уважно ставився до своїх адресатів, у міру можливості сумлінно виконував їх прохання і вчасно відписував. Про це свідчить значна кількість листів з подяками за успішне поладження тих чи інших питань [1, с. 5].

Листування В. Гнатюка зі своїми адресатами — це своєрідна історія активного наукового і видавничого життя, складних побутових умов і щоденних матеріальних труднощів. Власне через листування В. Гнатюка із дружиною, дітьми та іншими особами проступає доволі широке коло проблем у складний для його сім'ї та родини час, що дає змогу простежити відносини між окремими членами родини, оцінити піклування батька про майбутнє своїх дітей, зокрема щодо питань, пов'язаних зі здобуттям освіти тощо [1, с. 5–6].

Варто наголосити на тому, що переважна більшість листів написана саме до старшої дочки Ірини, менше до Лесі й практично поодинокі листи до сина Юрія. По-різному можна оцінити таку кількість листів, написаних власне до дочки Ірини та її чоловіка Василя. Однак, на нашу думку, саме цим пояснюється неоднозначне ставлення до своїх дітей, оскільки саме старша дочка — Ірина — була відповідальнішою, частіше письмово спілкувалася із батьками і, можливо, навіть більше про них дбала в матеріальному плані. В. Гнатюк, незважаючи на власну недугу та хворобу дружини — Олени Майковської, постійно турбувався про своїх трьох дітей — Ірину, Лесю, Юрія. Звичайно, це відображено практично в усіх його листах. Прагнув отримати від них хоча б одного листа щотижня. Так, у листі від 12 січня 1920 р.

писав про те, що одержав від дочки Лесі за чотири місяці одного листа, від Ірини — за два місяці одного листа і поштовою листівку [1, с. 6].

З одного боку, зважаючи на складну ситуацію, пов'язану із поштовою службою, з іншого — із зайнятістю дітей, Володимир Михайлович деколи навіть сумнівався у тому, чи вони насправді надсилають листи до Львова. «Не знаю, чи Ви вислали лист, як писали в картці, чи ні, бо я доси не дістав. Так само не прийшла жодна телеграма. А може Ви не вислали її?»; «Чи не позабували Ви писати, що вже кілька днів ні словом не обзиваєтеся?» [1, с. 80, 82; 4, арк. 72, 76].

Незважаючи на докори батька, ситуація практично не змінювалася. Зокрема, інформацію про Юрія він намагався отримати від Ірини і Лесі, тому що син нечасто надсилав йому листи [1, с. 82, 85–86; 4, арк. 76–77, 82, 82 а]. Напевно, що єдину листівку, підписану всіма його дітьми, Володимир Михайлович отримав з приводу дня народження [1, с. 83; 4, арк. 79].

Складність листування з дітьми пов'язана також ще й з тим, що вони, перебуваючи за кордоном, постійно змінювали місце проживання, тому була ймовірність того, що значна частина листів просто не доходила до адресата і, звичайно, перевірка цензури, що особливо посилилася після 1922 р. Окрім того, варто наголосити на тому, що в орендованому помешканні В. Гнатюка у Львові було завжди велелюдно, що не зовсім подобалося дружині і створювало певні труднощі для сім'ї, пов'язані як з харчуванням гостей, так і з їх комфортним перебуванням у місті. Окрім того, його дружина також часто хворіла, деколи навіть упродовж шести тижнів, тому піклування про гостей було доволі складною справою [1, с. 6].

Звичайно ж аналіз листів вимагатиме їх глибокого і цілісного узагальненого синтезу, тим не менше намагатимемося окреслити певне коло проблем, які найчастіше виникали у взаєминах Володимира Михайловича зі своїми дітьми. Автори свідомі того, що обмежені рамки публікації не дають змоги проаналізувати усі проблеми, пов'язані зі взаєминами В. Гнатюка з дітьми, однак варто виокремити коло питань, що найчастіше трапляються у текстах листів.

Домінуючою, на нашу думку, є надто деталізована інформація загального плану, яка має стосунок до фінансових питань, повернення боргів, побуту, стану здоров'я, родини і знайомих В. Гнатюка і О. Майковської тощо. Окрім того, у листах доволі часто простежується тенденція, пов'язана з бажанням батьків, щоб їхні діти отримали

пристойну освіту, реалізацією наукових й видавничих проєктів Володимира Михайловича. Власне, це основне коло тих проблем, відображених у листуванні, крізь призму яких й формувалися взаємини між батьком — Іриною, Лесею та Юрієм.

Варто зауважити, що сім'я Гнатюків мала широке коло знайомих, з якими вони спілкувалися і яких знали його діти. Власне про усі подробиці таких відвідин він повідомляв їм, що свідчило про його відкритість і щирість, відсутність «закритих» тем у спілкуванні. Зазвичай, у своїх листах батько і мати зверталися до дітей «Рідні», «Кохані», «Дорогі», «Мої дорогі», «Мої дорогі діти», «Кохана Іра», «Дорога Іра», «Дорогий сину», що поставало проявом глибокої любові і шани до них.

У листі від 21 червня 1921 р. В. Гнатюк доволі критично писав про те, що «До мене не раз звертано закиди навіть від дуже близьких осіб, що я бущім то не люблю своїх дітей, бо я не пещу, не цілую, не бавлюся і загалом не заходжуся коло них так, як інші тати. І се може дійсно здаватися так тому, хто не входить у причини мого поступовання. Але я, як тільки захорував, дістав поучення від Машковича, як маю поводитися дома: маю сидіти в окремій кімнаті сам, дітей не допускати до себе, хіба на коротко, не пестити їх і т. д. І я се сповняю і тому ніхто з Вас не хорував доки Ви були дома аж тепер на чужині починаєте хорувати. А діти я люблю навіть чужі, то чому не мав би любити своїх? Тільки прояви любови не мусять бути у всіх однакові» [1, с. 126–127; 4, арк. 141].

Як свідчить аналіз листів, Володимир Михайлович був гостинним, привітним, у їх орендованому помешканні у Львові, часто бували гості. Власне, про це він повідомляв своїх дітей, акцентуючи увагу на окремих деталях. Вважаємо, що це було характерною ознакою для В. Гнатюка — допомагати не лише своїм дітям, а й близьким родичам і знайомим, не відмовити їм у складний час. «Мама варить (готує) не тільки для нас, але й для інших десяти осіб, крім того для вуйка з Тернополя, який тепер у Львові знаходиться» [1, с. 26; 4, арк. 1]. «В нас є тепер п. М. Вітовська. Нехай хтось із Вас піде, куди треба, і відшукає гроші й річі, що полишив її муж¹¹, та гроші нехай перекаже для неї

¹¹ Дмитро Вітовський (8 листопада 1887 р. — 2 серпня 1919 р.) — український політик і військовик, сотник Легіону УСС, полковник, начальний командант УГА, Державний секретар військових справ ЗУНР.

через Уніонбанк, а річи при нагоді передасть (може на їх перевід треба виробити перше дозвіл) до нас. Зробити се треба зараз, особливо що до гроший, бо вона не має з чого жити» [1, с. 30; 4, арк. 7].

У Володимира Михайловича фінансова ситуація була досить складною, однак вони з дружиною жодного разу не відмовили своїм родичам і знайомим у можливості певний час мешкати у них. «Вже два тижні є у нас п. Вітовська з дитиною двомісячною¹² і слугою, а також щоби якось жити через зиму я взяла трох малих хлопців з першої гімн. на станцію» [1, с. 31; 4, арк. 8]. У листі від 15 листопада 1919 р. О. Майковська просила сина Юрія повідомити їй, «...що полишив Вітовський і де і напиши то мені. Ті жінці його, яка є у мене говорив хтось, полишені річи Вітовським має пані Лозин. і Вітовська дуже великий має жаль до неї, що она її про то нічого не напише» [1, с. 31; 4, арк. 8].

Сім'ю Івана Франка власник житла також «викидає з хати» і вони не змогли знайти іншої, тому просилися до них пожити якийсь час. У них винаймав помешкання Юліан Полянський за харчі, а саме: 20 кг пшеничної муки, 15 кг кукурудзяної муки, 5 кг гречаної крупи, 2 кг цукру, 4 кг м'яса. Для того, щоби мати змогу вижити у складних умовах того часу, в орендованому помешканні В. Гнатюка майже постійно квартирували гімназисти з 1-ї гімназії. Наприклад, вартість обіду в ресторані складала 4–5 тис. марок (далі — м.), у Гнатюків — 3 тис. м. В умовах міського житла дружина навіть придбала для утримання десятку курей. Хоча власник квартири був проти цього [1, с. 7–8].

В. Гнатюк постійно відчував нестачу коштів для купівлі палива на зиму, як він писав в одному з листів від 16 січня 1920 р., що «... не знає, чи доживе до весни...». Певну матеріальну підтримку йому надавали діти, зокрема дочка Ірина та зять Василь. Знаючи про відсутність коштів на придбання дров, вони неодноразово надсилали їх для цього [1, с. 8].

¹² Ярослав-Дмитро Вітовський (псевдо: «Зміюка», «Андрієнко») (7 липня 1919 р. — 29 квітня 1947 р.) — український військовик, начальник військово-польової жандармерії УПА ВО-4 «Говерла», командир ТВ-24 «Маківка» (05. 1945 р. — полон 28. 03. 1946 р.). Син військового міністра ЗУНР Д. Вітовського, який, загинув, так і не побачивши сина. Мати вийшла вдруге заміж за відставного польського офіцера і переїхала до Вільнюса.

Деколи продукти харчування В. Гнатюкові доставляли родичі. Влітку 1920 р. вони привезли 1,5 кг масла, 2 хлібини, пізніше 4 хлібини. В умовах зростаючої інфляції вартість буханця хліба складала 7 м., кілограма сала 140 м., м'яса — 150 м., картоплі — 2,40 кр. Для приготування салату купляли лободу. Наприклад, на святкування ювілею 50-річчя у В. Гнатюка на вечерю навіть не було 300 м. Дружина у листі до дітей, датованому 8 січня 1921 р., писала про те, що його зарплати навіть не вистачає на 2 кг м'яса. У листі від 8 червня 1920 р. В. Гнатюк пише про відсутність продуктів харчування, позаяк його твори не друкують і зарплата коректора у нього доволі мізерна [1, с. 8].

3 вересня 1922 р. В. Гнатюк отримував місячну зарплатню в розмірі 40 тис. м., одноразовий виклик лікаря коштував 50 тис. м. Від 3 березня 1923 р. йому підвищили зарплату до 200 тис. м., В. Гнатюк жартував, що в такому розмірі «... перед війною її не мали президенти і міністри». Однак вартість продуктів харчування, порівняно з його зарплатою, була високою. Наприклад, 1 кг м'яса коштував 36 тис. м., сала — 20 тис. м, кави — 54 тис. м., 1 л молока — 100 тис. м., яйце — 360 тис. м. тощо [1, с. 11].

Проблема забезпечення харчами і одягом присутня майже в усіх листах, написаних В. Гнатюком до своїх дітей, що було свідченням складного матеріального становища його сім'ї. В. Гнатюк, незважаючи на свій високий науковий статус, був скромним, не цурався отримати за можливості певну допомогу навіть і від дітей. Власне, він міг її мати лише від старшої дочки Ірини або ж її чоловіка Василя¹³, поза-

¹³ Василь — зять Гнатюків, чоловік дочки Ірини — Косаренко-Косаревич (23 березня 1891 р. — 30 вересня 1964 р.) — політичний діяч, публіцист, посол УНР у Берліні. 1918 р. працював у МЗС УНР: член делегації на переговорах у м. Брест-Литовський, в. о. дипломатичного представника у Берліні, секретар місії у Стокгольмі; за часів Директорії виконував окремі доручення Міністерства шляхів сполучень і фінансів. У еміграції мешкав у Берліні, займався підприємницькою діяльністю, здійснював філософські й історичні дослідження. 1943 р. заарештований гестапо за критику гітлерівської східної політики й до 1945 р. ув'язнений у концтаборі. 1952 р. емігрував до США. Автор праці «Московський сфінкс: Міт і сила в образі сходу Європи» (Нью Йорк, 1957 р.); а також низки статей у періодиці, зокрема, Пропаші скарби: Про Музей П. Потоцького // Краківські вісті. 1942. Ч. 45; 47; 49; 50.

як Леся і Юрій час від часу отримували ще від нього допомогу, не лише фінансову, а й словесну. Матеріальне становище свідчило про те, що відчувалася не лише постійна проблема з харчами «...дорожнеча страшна, тому видаєть ся байкою, що в Кракові 1 кг масла 100 к., 1 л. молока 6 к.» (к. — корон — примітка авторів) [1, с. 57; 4, арк. 39], але й з одягом, «...а убрание моє старе, яке мені подарував був Дорош-о» [1, с. 90; 4, арк. 88]. Це показово відображено у листі від 27 травня 1920 р. Володимир Михайлович звертається до дітей, наголошуючи на тому, що як «...Василь має які старі речі (особливо убрания), яких не буде носити, то може мама привезла би що з них Юркови, бо він від голови до ніг нічого не має. Нехай мама не забуде й за мій сурдут і камізьелку, що він лишив у Леськи» [1, с. 58; 4, арк. 41].

В. Гнатюк вважав, що пристойна освіта дасть можливість його дітям отримати не лише фах, а й певний матеріальний достаток, соціальний статус. Зокрема, у листі від 8 липня 1919 р. він писав про те, що «Леська, Ірина, і ще кілька других могли би спробувати на зимову сесію (семестр) в Празі чи Інсбрюку. Хай вони справляться, чи можливо це і як буде становити плата за одну особу» [1, с. 27; 4, арк. 2]. «Леся хоче їхати тепер з Зос. до Швейцарії і потім залишитися в Цюріху на медицині. Прошу дуже хай Василь довідається чи там дуже дорого і нам напише» [1, с. 27; 4, арк. 2]. О. Майковська у листі до сина Юрія також повідомляла про її бажання, щоб дочка Ірина «...би она учила ся медицини — або що іншого» [1, с. 31; 4, арк. 8].

Намагався і зятеві порадити «...щоби Василь кінчив техніку в Берліні і приїхав сюди як від нікого незалежний чоловік. Тоді Рутенці¹⁴ інакше дивлять ся на такого й інакше ходять коло нього» [1, с. 124; 4, арк. 136]. Він постійно цікавився складанням іспиту дочкою Лесею, підготовкою до них Іриною, Юрієм, якому не дозволили складати їх без будь-яких пояснень [1, с. 50; 4, арк. 56, 60, 69, 99]. У листі від 9 вересня 1920 р. писав про сина так, не «...знаю, чи він возьметься сей раз до науки, чи се лиш соломяний запал» [1, с. 93; 4, арк. 92].

Звичайно, що ситуація з часом змінилася, Юрій серйозніше поставився до навчання. Як повідомляли В. Гнатюкові його знайомі, він склав три предмети на «добре» і «дуже добре», до «...грудня (йдеться

¹⁴ Рутенці — в Австро-Угорській імперії офіційна назва українців Північної Буковини, Східної Галичини та Закарпаття.

про 1921 р. — примітка авторів) хоче поздавати всі предмети з I року...»; «...але при добрій волі і пильности міг би до січня здати, бо своїми здібностями перевисшає майже всіх українців» [1, с. 135; 4, арк. 159]. Як свідчить аналіз листів, 8 грудня 1921 р. Юрій склав найважчий предмет за перший курс — математику [1, с. 145–146; 4, арк. 166].

Однак була інша проблема — Юрій «...не вміє скупко жити і гроший держати, лиш як має, то все видасть...» [1, с. 135; 4, арк. 159]. Його місячний бюджет складав біля 600 чеських крон (ч.к. — примітка авторів), тому батько через Михайла Лозинського¹⁵ у Празі намагався отримати для нього фінансову допомогу в розмірі 400 ч.к. [1, с. 135; 4, арк. 153, 157]. Дійсно, в грудні 1921 р. Юрій отримав допомогу в розмірі 500 ч.к., Леся — 300 ч.к. [1, с. 146; 4, арк. 167].

Просив Леся надіслати йому копію ригорозального свідоцтва¹⁶, «...щоби можна вибрати за сей рік стипендію» [1, с. 66; 4, арк. 49]. З'ясував, чи їй зараховано два семестри і чи вона склала інші іспити [1, с. 79; 4, арк. 70].

Мало того, Володимир Михайлович дбав про інтелектуальний розвиток своїх дітей, надсилав їм примірники «Світу дитини», газети «Вперед», «Українську трибуну», планував передплатити «Український Вістник» та інші видання [1, с. 39, 105, 112, 129; 4, арк. 18, 40, 110, 119, 143]. Просив їх повідомити, які вони газети читають — польські чи львівські [1, с. 81; 4, арк. 79]. Просив Ірину придбати для брата з навчальною метою в антикварній крамниці твори Гете і йому надіслати [1, с. 149; 4, арк. 171].

Наукові та видавничі проекти В. Гнатюка також впливали на формування взаємин між батьком та його дітьми. Саме через них Володимир Михайлович намагався їх зреалізувати. Зазвичай, це було передавання як рукописів майбутніх видань, так і вже виданих книг. Однак він постійно хвилювався, що вони або ж будуть конфісковані цензурою або ж втрачені, «...бо тепер нема закона, тільки беззаконність» [1, с. 32; 4, арк. 7]. У листі від 2 жовтня 1919 р. він повідомляв дітей, що

¹⁵ Михайло Лозинський (30 червня 1880 р. – 3 листопада 1937 р.) — український публіцист, політичний діяч, дипломат, правознавець, біографіст, літературознавець, перекладач, театральний критик.

¹⁶ Посвідка про здобуття вченого ступеня (докторату).

передає три примірники своєї книжки: одну власне для них, професорів В. Ягіча у Відні, Ю. Горака у Празі [1, с. 34; 4, арк. 10].

Маючи серйозні проблеми зі здоров'ям, В. Гнатюк намагався через дітей вирішити питання з пошуком за кордоном видавництв, друку своїх праць, щодо «...гонорару, то думаю, найліпше умовити ся з фірмою на процент від примірника: наддрукуєть ся прим. 5000 примірників, кождий буде коштувати 5 чи 10 корон і від кожного фірма признає мені кілька сотиків. Кілька тутейших авторів годили ся так із Київськими фірмами, при чім процент виносив 5–10 %» [1, с. 33; 4, арк. 10].

Окрім того, просив їх надіслати йому дві брошури «... 1) Д. Дорошенко, угор. Україна (виданя Всесвіта)¹⁷. 2) О. Гоздава, Угорська Україна (виданя Часу)¹⁸. Обі вийшли в Празі. Зглядно книгарня вишле, їм подасьте мою адресу. Вони мені дуже потрібні» [1, с. 36; 6, арк. 14]. У листах від 12 і 18 січня 1920 р. В. Гнатюк нагадує дітям, гадаємо, що все ж таки старшій дочці Ірині, надіслати книжку «O, gozdawa, Uherska Ukrajina» і передати для Ю. Горака власне видання «Пісня про покритку»¹⁹ [1, с. 39; 4, арк. 18–19]. Батько також просив купити і надіслати йому чеські газети для дітей, пошукати у книгарнях праці на етнографічну тематику [1, с. 41, 50–51; 4, арк. 19, 29].

Складна ситуація, пов'язана із виданням україномовних друків у Східній Галичині, змушувала Володимира Михайловича шукати шляхи їх реалізації за кордоном. Як варіант, планував видати у видавництві «Час» або «Всесвіт» такі свої твори — легенди (3 книги), міфи (2 книги), колядки, щедрівки, гаївки, чумацькі пісні, загадки, голосіння, народні думи — по 1 книзі [1, с. 49; 4, арк. 25, 28].

¹⁷ Дорошенко Д. Угорська Україна. Прага: Видавництво Всесвіт, 1919. 32 с.

¹⁸ Ольгерд-Іполит Бочковський (1 березня 1885 р. станція Долинська Херсонська губернія — 9 листопада 1939 р., м. Прага) — український соціолог, політолог і етнолог, один із провідних європейських фахівців з теорії нації та національних відносин першої половини ХХ ст., педагог, публіцист і громадський діяч. У 1919 р. О.-І. Бочковський під псевдонімом «O. Gozdawa» опублікував статтю «Uherska Ukrajina». Разом зі статтею М. Кордуби про Буковину вона з'явилася у київсько-празькому видавництві «Час», у серії «Пізнаймо Україну» (Кордуба М. Bukowina / Uherska Ukrajina / O. Gozdawa. Kyjiv: Čas, 1919. 32 с.).

¹⁹ Матеріяли до української етнології. Видає Етнографічна Комісія Товариства ім. Шевченка у Львові. Том ХІХ–ХХ. Львів, 1919. 422 с.

Гадаємо, що В. Гнатюк не мав ілюзій щодо своїх дітей з пошуком за кордоном видавництва, друку своїх праць, тому особисто намагався реалізувати свої видавничі проєкти. Зокрема вів переговори зі своїми знайомими у Канаді щодо друку своїх праць [1, с. 139, 141; 6, арк. 157, 159]. Намагався надрукувати твори у віденському видавництві «Чайка», очолюваному Антоном Крушельницьким [1, с. 149–150; 4, арк. 172–173]. Детальніше про видавничу діяльність А. Крушельницького йдеться у монографії І. Зуляка та М. Зуляк [2].

Окрім проєктів щодо видання своїх творів у Відні, Берліні, Празі та Варшаві, В. Гнатюк планував «...висилати книжки неполітичного змісту на Україну, чи такі посилки були би певні і не пропадали би, як їх уладити і до кого в тій справі звертатися.... Якби був запевнений відбір кожної книжки хоч у 5000 примірн., тоді ми друкували би книжку за книжкою, поволі і без чужих капіталів. Без того очевидно не можна; бо коли б не було обороту готівкою, ми не могли б добути стільки грошей, кілько тепер треба на накладі. Може вдасться й мені тепер здобути і надрукувати бодай одну свою книжечку з казками...» [1, с. 149–150; 4, арк. 172–173].

Варто зауважити, що на сьогодні листування В. Гнатюка зі своїми дітьми — це єдине джерело, яке дає змогу проаналізувати задекларовану проблематику. Досліджуючи взаємини В. Гнатюка зі своїми дітьми крізь призму епістолярію, варто наголосити на тому, що вони були непростими, зважаючи на тогочасні обставини: виховання нащадків, їхнє бажання бути самостійними, вийти з-під батьківської опіки тощо. З боку батьків було настирливе бажання дати дітям пристойну освіту, певний соціальний статус тощо. Це «вічні» проблеми стосунків дітей і батьків, на які неможливо отримати однозначну відповідь.

В публікації простежується багато інших тем, пов'язаних із В. Гнатюком і О. Майковською. Зокрема, побутових проблем, повернення боргів, побуту, стану здоров'я, родини і знайомих тощо.

Домінуючою є надто деталізована інформація загального плану, яка має стосунок до фінансових питань, повернення боргів, побуту, стану здоров'я, родини і знайомих В. Гнатюка і О. Майковської тощо.

Література

1. Зуляк І., Зуляк Г. Володимир Гнатюк. З епістолярної спадщини. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2018. 252 с.

2. Зуляк І., Зуляк М. Антін Крушельницький: життя і діяльність (1878–1937 рр.). Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2019. 302 с.
3. Зуляк І. Побутові умови і матеріальне становище Володимира Гнатюка в 1919–1926 роках (на основі архівних матеріалів). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство* / За ред. д. ф. н. Ткачука М. П. Тернопіль: ТНПУ, 2011. Вип. 32. С. 26–30.
4. Листи Володимира Гнатюка та його дружини до дітей. Машинописні копії. Держархів Тернопільської обл. (Ф. Р-3443 «Гнатюк Володимир Михайлович»). Оп. 1. Спр. 2. 282 арк.
5. Мушинка М. Володимир Гнатюк у моєму житті. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство* / За ред. д. ф. н. Ткачука М. П. Тернопіль: ТНПУ, 2011. Вип. 32. С. 8–15.
6. Мушинка М. Доля нащадків Володимира Гнатюка. *Народна творчість та етнографія*. 1972. № 5–6. С. 16–19.
7. Мушинка М. Розсіяні вітром долі. Рід Володимира Гнатюка живе. *За вільну Україну*. Львів, 1992. № 164. С. 4.
8. Якель Р. Наукова спадщина, яка надихає. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство* / За ред. д. ф. н. Ткачука М. П. Тернопіль: ТНПУ, 2011. Вип. 32. С. 87–89.